

Pojęcia kluczowe: *spadek, małoletni, odrzucenie spadku, zezwolenie sądu opiekuńczego, nowelizacja*

Małgorzata Gemen

Odrzucenie spadku w imieniu małoletniego – aspekt transgraniczny a nowelizacja art. 101 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest problematyka związana z odrzuceniem spadku w imieniu małoletniego, mającego zwykle miejsce pobytu w Niemczech, w sytuacji gdy statut dziedziczenia regulowany jest przez polski porządek prawny. Analizie poddana została zarówno kwestia uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, tj. materia statutu stosunków między rodzicami a dziećmi, a także procedura odrzucenia spadku, tj. materia statutu spadkowego.

I. WSTĘP

Odrzucenie spadku w imieniu osoby małoletniej mieszkającej poza granicami Polski jest niezwykle złożonym problemem, o znacznej doniosłości dla praktyki. Kwestia zastosowania odpowiedniego źródła prawa, ustalenia jurysdykcji i prawa właściwego, rozdzielenia statutu spadkowego od statutu stosunków między rodzicami a dziećmi, a także procedura odrzucenia spadku, w tym zagadnienie uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zarząd majątkiem małoletniego, budzą wśród praktyków prawa wiele wątpliwości.

Przy uwzględnieniu coraz większej liczby tego rodzaju spraw, zawarte w niniejszym tekście rozważania stanowią próbę zmierzenia się z problematyką skutecznego odrzucenia spadku w imieniu małoletniego mającego zwykle miejsce pobytu za granicą – w Republice Federalnej Niemiec. Szczególna uwaga została poświęcona znowelizowanym ustawą z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1615) przepisom regulującym materię odrzucenia spadku w imieniu małoletniego.

II. JURYSDYKCJA

O ile odrzucenie spadku dotyczy *stricte* materii dziedziczenia, o tyle uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka należy do spraw z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi. W konsekwencji uzyskanie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka wpisuje się nie w ramy prawa spadkowego, lecz w ramy prawa rodzinnego. Tym samym kwestię jurysdykcji należy poddać analizie w świetle rozporządzenia Rady (UE) nr 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę¹, a nie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego².

W zakresie prawa unijnego jurysdykcja krajowa w sprawach dotyczących stosunków między rodzicami a dziećmi uregulowana jest w rozporządzeniu nr 2019/1111. Zgodnie z art. 1 ust. 1 lit. b tego rozporządzenia, rozporządzenie stosuje się do spraw cywilnych odnoszących się m.in. do wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej, co w szczególności dotyczy środków ochrony dziecka odnoszących się do zarządzania, zachowania lub dysponowania majątkiem dziecka (art. 1 ust. 2 lit. e). Zgodnie z definicją zawartą w art. 2 pkt 7 użyte w treści rozporządzenia określenie „odpowiedzialność rodzicielska” oznacza ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczących osoby lub majątku dziecka, w tym pieczę nad dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem. Terminowi „odpowiedzialność rodzicielska” odpowiada w prawie polskim termin „władza rodzicielska”.

Zgodnie z 19 i 20 motywem preambuły rozporządzenia nr 2019/1111, podstawy jurysdykcji w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej ukształtowane zostały w świetle najlepszych interesów dziecka, w szczególności na podstawie kryterium bliskości. Oznacza to, że jurysdykcję sprawuje w pierwszym rzędzie państwo członkowskie miejsca zwykłego pobytu dziecka, z wyjątkiem niektórych przypadków, na przykład gdy dochodzi do zmiany miejsca pobytu dziecka, lub w następstwie

1 Rozporządzenie Rady (UE) nr 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.U.U.E.L. z 2019 r. nr 178 poz. 1, dalej jako: rozporządzenie nr 2019/1111).

2 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.U.U.E.L. z 2012 r. nr 201 poz. 107, dalej jako: rozporządzenie spadkowe).

porozumienia zawartego między podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej. Z art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 2019/1111 wynika, że w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt.

Pojęcie zwykłego miejsca pobytu należy interpretować w ten sposób, że pobyt ten odpowiada miejscu, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym³. Zasada ta, będąca zasadą ogólną, ma zastosowanie z zastrzeżeniem art. 8 dotyczącego utrzymania jurysdykcji wynikającej z poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka – w przypadku zgodnego z prawem przeprowadzenia się do innego państwa członkowskiego i uzyskania nowego miejsca zwykłego pobytu.

Jeżeli nie można ustalić zwykłego pobytu dziecka ani nie można określić jurysdykcji na podstawie art. 10 rozporządzenia nr 2019/1111, jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym dziecko się znajduje (art. 11 ust. 1). Jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji zgodnie z art. 7–11 rozporządzenia nr 2019/1111, jurysdykcję określa się w każdym państwie członkowskim, według prawa obowiązującego w tym państwie. W interesie dziecka rozporządzenie zezwala, na zasadzie wyjątku i pod pewnymi warunkami, aby sąd właściwy przekazał sprawę sądowi innego państwa członkowskiego, jeżeli lokalizacja pozwala mu lepiej rozpatrzyć sprawę (motyw 26 preambuły ww. rozporządzenia).

Również Konwencja z 19.10.1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci⁴, która zastąpiła z chwilą jej wejścia w życie Konwencję o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich z 5.10.1961 r.⁵, reguluje problematykę jurysdykcji w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej. Warto podkreślić, że stosunek rozporządzenia nr 2019/1111 do Konwencji haskiej został określony w art. 95 rozporządzenia nr 2019/1111, z którego wynika, że rozporządzenie ma moc nadrzędną w relacji do Konwencji haskiej w stosunkach między państwami członkowskimi w sprawach objętych zakresem jego stosowania. W konsekwencji rozporządzenie ma moc nadrzędną w sprawie jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń. Konwencja haska ma natomiast zastosowanie w stosunkach między państwami członkowskimi w sprawach dotyczących prawa właściwego, ponieważ zakres ten nie został objęty zakresem rozporządzenia.

Wobec powyższego, jeżeli małoletni ma zwykle miejsce pobytu w Republice Federalnej Niemiec i nie zachodzą okoliczności regulujące jurysdykcję w sposób odmienny, zgodnie z art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 2019/1111 sądem właściwym

3 Wyrok TSWE z 2.04.2009 r. (sygn. akt C-523/07 A), ECLI:EU:C:2009:225.

4 Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze 19.10.1996 r. (Dz.U. z 2010 r. nr 172 poz. 1158), dalej jako: Konwencja haska.

5 Konwencja o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich z 5.10.1961 r. (Dz. U. z 1995 r. nr 106 poz. 519).

do orzekania w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej będzie sąd niemiecki.

III. PRAWO WŁAŚCIWE

Zgodnie z art. 21 EGBGB⁶ czynności prawne między rodzicami a dziećmi podlegają prawu państwa, w którym dziecko ma miejsce zwykłego pobytu. Przy założeniu, że dziecko ma miejsce zwykłego pobytu w Niemczech, należy wziąć pod uwagę także postanowienia Konwencji haskiej z 1996 r., której Republika Federalna Niemiec jest stroną.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 lit. c Konwencji haskiej ma ona na celu określenie prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej, pod której pojęciem rozumie się władzę rodzicielską lub wszelki inny podobny stosunek władzy, który określa prawa, uprawnienia i obowiązki rodziców, opiekunów lub innych przedstawicieli ustawowych w stosunku do osoby lub majątku dziecka (art. 1 ust. 2). Środki ochrony odnoszą się w szczególności do zarządzania, zabezpieczania lub dysponowania majątkiem dziecka (art. 3 lit. g).

Zgodnie z art. 15 ust. 1 Konwencji haskiej przy wykonywaniu jurysdykcji przyznanej zgodnie z postanowieniami konwencji (rozdział II), organy umawiającego się państwa stosują przepisy własnego prawa. Należy zwrócić uwagę, że wykonywanie jurysdykcji opiera się na łączniku miejsca zwykłego pobytu (art. 5 ust. 1), co jest zbieżne z regulacją zawartą w rozporządzeniu nr 2019/1111.

Wobec powyższego, jeżeli małoletni ma zwykle miejsce pobytu w Niemczech, to uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka powinno być regulowane przez prawo niemieckie. Zgodnie z § 1643 ust. 1 zd. 1 BGB⁷ odrzucenie spadku w imieniu małoletniego wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego. Ustawodawca przewidział jednak wyjątek, tj. sytuację, gdy małoletni zostaje powołany do spadku w następstwie odrzucenia spadku przez jednego z rodziców, który to nie był powołany obok małoletniego (§ 1643 ust. 3 zd. 1 BGB). Taka sytuacja znajduje najczęściej miejsce w praktyce.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na art. 15 ust. 2 Konwencji haskiej, zgodnie z którego brzmieniem, o ile ochrona osoby lub majątku dziecka tego wymaga, można wyjątkowo zastosować lub wziąć pod rozwagę prawo innego państwa, z którym dana sytuacja ma ścisły związek.

6 Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche – niemiecka ustawa wprowadzająca kodeks cywilny w wersji z 21.09.1994 r., BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061, zmienione 11.12.2023 r., BGBl. I S. 354 (dalej jako: EGBGB).

7 Bürgerliches Gesetzbuch – niemiecki kodeks cywilny w wersji z 2.01.2022 r., BGBl. I S. 42; 2909 2003 S. 783, zmienione 6.05.2024 r., BGBl. I S. 149 (dalej jako: BGB).

Zważając na ochronny cel Konwencji haskiej i ewentualną możliwość zastosowania w rozważanej sprawie prawa polskiego, należy pochylić się nad art. 101 polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w jego brzmieniu sprzed i po nowelizacji wprowadzonej ustawą z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1615), która weszła w życie z dniem 15.11.2023 r.

Na gruncie polskiego porządku prawnego przyjęto, że odrzucenia spadku w imieniu małoletnich dzieci dokonują za nich przedstawiciele ustawowi. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 27.05.1998 r.⁸ jest to czynność przekraczająca zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka.

Według art. 101 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – w brzmieniu sprzed nowelizacji – „Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko”. Obowiązek uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku przez małoletniego w oparciu o art. 101 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zw. z art. 15 ust. 2 Konwencji haskiej budził w niemieckiej doktrynie wiele wątpliwości. Przeważająca część doktryny stała na stanowisku, że niemiecki sąd opiekuńczy powinien oddalić wniosek o udzielenie zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego, jeżeli uzna, że dana czynność prawna nie wymaga zezwolenia. Pojedynczy przedstawiciele doktryny podnosili jednak, że w niektórych przypadkach wydanie zezwolenia, które nie jest wymagane przez niemieckie prawo materialne, jest zgodne z ochronnym celem konwencji i w szczególności dobrem dziecka⁹.

Przedmiotowe rozważania straciły na znaczeniu wobec nowelizacji art. 101 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁰. Zgodnie z aktualnym brzmieniem przepisu, tj. art. 101 § 4 krio: „Jeżeli dziecko jest powołane do dziedziczenia wskutek przedniego odrzucenia spadku przez rodzica, to czynność polegająca na odrzuceniu spadku w imieniu dziecka przez rodzica, któremu w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska, gdy jest dokonywana za zgodą drugiego z rodziców, któremu również w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska, albo gdy jest dokonywana wspólnie, nie wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego albo, w przypadkach wskazanych w art. 640¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, sądu spadku – jeżeli spadek odrzucają inni zstępni rodziców tego dziecka. W braku porozumienia rodziców stosuje się przepis § 3”. Zgodnie zaś z treścią art. 101 § 3 krio: „Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego albo, w przypadkach wskazanych w art. 640¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550, 1429, 1606 i 1615), sądu spadku dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich

8 Wyrok Sądu Najwyższego z 27.05.1988 r. (sygn. akt I CKN 181/97), niepubl.

9 Wyrok OLG Hamm z 4.05.2020 r. (sygn. akt 12 Wf 66/20).

10 Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25.02.1964 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809), dalej jako: krio.

czynności przez dziecko”. Konieczność uzyskania w każdej sytuacji zezwolenia sądu na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka została przez ustawodawcę polskiego, na wzór niemiecki, wyłączona.

Założeniem leżącym u podstaw przedmiotowego rozwiązania było swoiste domniemanie faktyczne, że spadek odrzucony przez rodzica powołanego do spadku jest najprawdopodobniej zadłużony i kwestia jego odrzucenia w imieniu dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską tego rodzica nie musi być poddawana ocenie sądu.

Zgodnie z treścią uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw należy wskazać, że „konieczność uzyskania zezwolenia sądu nadal jest wymagana w sytuacjach, w których dziecko będzie powołane do spadku «obok» rodzica (a więc dziecko nie będzie dochodziło do dziedziczenia na skutek uprzedniego odrzucenia spadku przez któregokolwiek z jego rodziców). Taką sytuację można identyfikować jako rodzącą potencjalnie konflikt interesów między osobą małoletnią a reprezentującymi ją rodzicami, a w konsekwencji składane przez rodziców oświadczenie musi być poddane kontroli sądu. Podobnie należy odnieść się do sytuacji, w której dziecko będzie dochodzić do dziedziczenia obok innych zstępnych rodziców, którzy spadek przyjmują, lub na skutek częściowego odrzucenia spadku przez jego rodzica (por. art. 1014 § 1 i 2 k.c.). Może mieć to miejsce przykładowo wówczas, gdy powołany do dziedziczenia testamentowego rodzic odrzuci udział spadkowy przypadający mu z tytułu przyrostu i do dziedziczenia tej części spadku dojdzie jego dziecko (por. art. 1014 § 2 k.c.). W takim przypadku dziecko dojdzie co prawda do dziedziczenia na skutek uprzedniego odrzucenia udziału w spadku przez rodzica, jednak jednocześnie będzie dziedziczyło «obok» niego.

Decydującym momentem dla ustalenia, czy danemu rodzicowi przysługuje władza rodzicielska nad dzieckiem, w imieniu którego miałby odrzucić spadek, jest moment złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. W celu prawidłowego zabezpieczenia interesów dziecka zezwolenie sądu na odrzucenie spadku przez rodziców w imieniu dziecka nie będzie wymagane w przypadku, gdy będzie dokonywane za zgodą drugiego z rodziców albo wspólnie. W przypadku braku porozumienia rodziców będzie wymagane zezwolenie sądu opiekuńczego albo sądu spadku, w przypadkach wskazanych w przepisach szczególnych. Te nowe rozwiązania promują zgodną postawę rodziców w zakresie zarządu majątkiem dziecka. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje wyłącznie jednemu z rodziców (czy to wobec pozbawienia drugiego rodzica tej władzy, czy też wobec śmierci drugiego z rodziców), należy uznać, że odrzucenie spadku przez rodzica, który sprawuje wyłączną władzę nad dzieckiem, nie będzie wymagało zezwolenia sądu rodzinnego¹¹.

11 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2977 z 20.01.2023 r., <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatposiedzeniemataty/5539/drukisejmowe/2977.pdf>

Przyjmując, że najczęściej spotykanym w praktyce stanem faktycznym jest powołanie małoletniego do dziedziczenia na skutek odrzucenia spadku przez jego wstępnego, można uznać, że z uwagi na wyjątek, o którym mowa w art. § 1643 ust. 2 zd. 2 BGB, zezwolenie sądu opiekuńczego nie jest potrzebne. Taka ocena, poparta przeważającym stanowiskiem doktryny niemieckiej, jest słuszna i uzasadniona literalną wykładnią przepisu¹².

Do momentu nowelizacji art. 101 krio polskie organy w sprawach transgranicznych często kwestionowały brak uzyskania zezwolenia sądu, argumentując powyższe niewystarczającą ochroną praw dziecka. Podstawą prawną zajętego stanowiska był art. 15 ust. 2 Konwencji haskiej, który stanowił furtkę do zastosowania art. 101 § 3 polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Dzięki najnowszej nowelizacji art. 101 krio należy przyjąć, że zastosowanie rozwiązania na wzór niemiecki przyczyni się do likwidacji wszelkich wątpliwości w tym zakresie.

IV. ODRZUCENIE SPADKU

Zarówno rozporządzenie nr 2019/1111 (art. 1 ust. 4 lit. f), jak i Konwencja haska (art. 4 lit. f) nie regulują statutu spadkowego. W tym zakresie należy odnieść się do regulacji zawartych w rozporządzeniu spadkowym. Zgodnie z monitem 32 preambuły tego rozporządzenia, aby ułatwić życie spadkobiercom mającym miejsce zwykłego pobytu w państwie członkowskim innym niż to, w którym dana sprawa spadkowa jest lub będzie rozpatrywana, niniejsze rozporządzenie powinno umożliwić każdej osobie – uprawnionej na mocy prawa właściwego dla dziedziczenia do złożenia oświadczeń dotyczących przyjęcia lub odrzucenia spadku – złożenie takich oświadczeń w formie przewidzianej prawem państwa członkowskiego zwykłego pobytu tej osoby przed sądami tego państwa członkowskiego. Nie powinno to uniemożliwiać składania takich oświadczeń również przed innymi organami, które są właściwe do przyjmowania oświadczeń na mocy prawa krajowego.

W świetle art. 13 rozporządzenia spadkowego oprócz sądu mającego jurysdykcję do orzekania w danej sprawie spadkowej, sądy w państwie członkowskim zwykłego pobytu każdej osoby, która na mocy prawa właściwego dla dziedziczenia może złożyć przed sądem m.in. oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, mają jurysdykcję do przyjęcia takich oświadczeń, w przypadkach gdy na mocy prawa tego państwa członkowskiego takie oświadczenia mogą być złożone przed sądem. Przesłanką zastosowania art. 13 rozporządzenia spadkowego jest to, aby możliwość złożenia danego oświadczenia w sprawie spadkowej przed sądem przewidziana była nie tylko w prawie właściwym dla dziedziczenia zgodnie z rozporządzeniem (w prawie

12 Wyrok OLG Koblenz z 19.03.2018 r. (sygn. akt. 9 Wf 607/17).

stanowiącym statut spadkowy), ale także w prawie tego państwa członkowskiego, w którym osoba składająca oświadczenie ma miejsce zwykłego pobytu i przed którego sądem oświadczenie ma być złożone¹³. O ile w art. 13 rozporządzenia spadkowego mowa jest o sędzie mającym jurysdykcję do orzekania w danej sprawie, to nic nie stoi na przeszkodzie, aby oświadczenie spadkowe zostało złożone przed organem innym niż sąd (np. notariuszem), o ile organ ten na mocy przepisów krajowych państwa członkowskiego posiada kompetencję do przyjmowania oświadczeń spadkowych.

Z relacją art. 13 rozporządzenia spadkowego koresponduje art. 28 dotyczący ważności pod względem formy oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku, zapisu lub udziału obowiązkowego lub oświadczenia zmierzającego do ograniczenia odpowiedzialności osoby składającej to oświadczenie. Oświadczenie jest więc ważne pod względem formy, jeżeli odpowiada wymaganiom prawa właściwego dla dziedziczenia zgodnie z art. 21 lub 22 rozporządzenia spadkowego lub prawa państwa, w którym osoba składająca oświadczenie ma miejsce zwykłego pobytu.

Przenosząc powyższe na kanwę problematyki odrzucenia spadku w imieniu małoletniego, należy podkreślić, iż zgodnie z art. 13 rozporządzenia spadkowego sądy (w tym m.in. notariusze) w państwie członkowskim zwykłego miejsca pobytu małoletniego mają jurysdykcję do przyjęcia oświadczenia o odrzuceniu spadku. Warto podkreślić, iż przy ustalaniu jurysdykcji organu właściwego do odbioru oświadczeń liczy się miejsce zwykłego pobytu małoletniego, a nie jego przedstawiciela. Zgodnie z § 31 zd. 1 niemieckiej międzynarodowej ustawy o postępowaniu w sprawach spadkowych¹⁴ sąd, w którego okręgu składający oświadczenie ma miejsce zwykłego pobytu, jest właściwy miejscowo do przyjęcia oświadczenia. Właściwym rzeczowo jest z kolei sąd rejonowy jako sąd spadku (§ 23a ust. 1 zd. 1 nr 2, ust. 2 nr 2 niemieckiej ustawy o ustroju sądów powszechnych¹⁵ w zw. z § 342 ust. 1 nr 5 niemieckiej ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych¹⁶), a mianowicie urzędnik wymiaru sprawiedliwości (§ 3 nr 2 lit. c niemieckiej ustawy o urzędnikach wymiaru sprawiedliwości bez uprawnień sędziowskich)¹⁷.

Forma oświadczenia jest w zasadzie określona przez prawo właściwe dla dziedziczenia. Jednakże art. 28 lit. b rozporządzenia spadkowego uzupełnia art. 13 rozporządzenia, stanowiąc, że oświadczenie o odrzuceniu spadku może być również złożone w formie prawa państwa, w którym osoba składająca takie oświadczenie ma miejsce zwykłego pobytu. Oznacza to, że składający oświadczenie w Niemczech może złożyć

13 *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Lex 2015.

14 *Internationales Erbrechtsverfahrensgesetz* z 29.06.2015 r., BGBl. I S. 1042.

15 *Gerichtsverfassungsgesetz* z 9.05.1975 r., BGBl. I S. 1077.

16 *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* z 17.12.2008 r., BGBl. I S. 2586, 2587, zmienione art. 2 tej ustawy z 12.02.2021 r., BGBl. I S. 226.

17 *Rechtspflegergesetz* z 14.04.2013 r., BGBl. I S. 778, 2014 I S. 46, zmienione art. 3 tej ustawy z 19.03.2020 r., BGBl. I S. 541.

takie oświadczenie przed sądem niemieckim w formie pisemnej lub w formie poświadczonej urzędowo. Można również udać się do sądu spadku osobiście, a oświadczenie o odrzuceniu spadku zostanie spisane przez referendarza.

W tym miejscu warto postawić pytanie o to, czy oświadczenie o odrzuceniu spadku złożone przez spadkobiercę w sądzie państwa członkowskiego właściwym dla jego miejsca zwykłego pobytu, zgodnie z mającymi tam zastosowanie wymogami formalnymi, zastępuje oświadczenie o odrzuceniu spadku, które należy złożyć w sądzie spadku, w taki sposób, że uznaje się je za skutecznie złożone w chwili złożenia tego (pierwszego) oświadczenia. A jeśli tak, to czy dla skuteczności oświadczenia o odrzuceniu spadku, w szczególności dla dochowania terminów na złożenie tego oświadczenia, konieczne jest, aby oświadczenie do sądu spadku było sporządzane w języku obowiązującym w miejscu, gdzie ten sąd się znajduje?

Z powyższymi pytaniami Hanseatisches Oberlandesgericht w Bremen zwrócił się w dniu 11.11.2020 r. do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (sprawa C-617/20)¹⁸. Zgodnie z sentencją wyroku TSUE z 2.06.2022 r. „Artykuły 13 i 28 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że oświadczenie o odrzuceniu spadku złożone przez spadkobiercę przed sądem państwa członkowskiego jego miejsca zwykłego pobytu uważa się za ważne pod względem formy, jeżeli spełnione zostały wymogi co do formy mające zastosowanie przed tym sądem, bez konieczności spełniania przez owo oświadczenie – dla celów jego ważności – wymogów co do formy ustanowionych w prawie właściwym dla dziedziczenia”¹⁹.

V. PODSUMOWANIE

Zawarte w niniejszym tekście rozważania stanowią próbę zmierzenia się z wątpliwościami, które powstają wokół skutecznego odrzucenia spadku w imieniu małoletniego mającego swoje zwykłe miejsce pobytu w Niemczech, w sytuacji gdy statut dziedziczenia regulowany jest na gruncie polskiego porządku prawnego. Analizie poddana została zarówno kwestia uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, tj. materia statutu stosunków między rodzicami a dziećmi, a także procedura odrzucenia spadku,

18 Sprawa C-617/20: wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Hanseatisches Oberlandesgericht (Niemcy) w dniu 20.11.2020 r. – T.N., N.N. / E.G.

19 Wyrok TSUE z 2.06.2022 r. (sygn. akt C-617/20).

tj. materia statutu spadkowego. Rozważania w szczególności dotyczyły analizy źródła prawa, kwestii jurysdykcji oraz ustalenia prawa właściwego.

Szczególna uwaga została zwrócona na problematykę uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego. Z przywołanych w tekście przepisów wynika, że materia stosunków między rodzicami a dziećmi regulowana jest przez prawo niemieckie, zgodnie z którym przedmiotowe zezwolenie sądu nie jest konieczne. Uważam, że taka literalna wykładnia przepisu jest prawidłowa.

Jedynie uzupełniająco należy wskazać, że stosowanie przed nowelizacją w sprawach transgranicznych art. 101 krio w zw. z art. 15 ust. 2 Konwencji haskiej było bezzasadne. W mojej ocenie art. 15 ust. 2 Konwencji haskiej powinien znaleźć zastosowanie, o ile ochrona majątku dziecka tego wymaga. W sytuacji odrzucenia spadku, który uprzednio został odrzucony przez wstępnego małoletniego z uwagi na zadłużenie masy spadkowej, brak jest podstaw do uznania, że majątek dziecka wymaga ochrony, a przez to zastosowania lub rozważenia zastosowania przepisów prawa polskiego.

Wskutek nowelizacji art. 101 krio dalsze rozważania w zakresie konieczności uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka w klasycznej, polsko-niemieckiej, sprawie transgranicznej (art. 103 § 4 krio oraz § 1643 ust. 1 zd. 1 BGB) stały się zbędne. To, jak w praktyce będą w przyszłości rozwiązywane transgraniczne sprawy spadkowe z udziałem osób małoletnich, zweryfikuje czas.

adw. Małgorzata Gemen

Kancelaria Adwokacka Adwokat Małgorzata Gemen. Członek Szczecińskiej Izby Adwokackiej, członek Komisji ds. Zagranicznych przy NRA, członek Niemiecko-Polskiego Stowarzyszenia Prawników (DPJV), członek Niemieckiego Zrzeszenia Adwokatów (Deutscher Anwaltsverein), członek Niemieckiego Zrzeszenia Adwokatów w Polsce (DAV Polska)

Member of the Szczecin Bar Association, member of the Foreign Affairs Committee of the Polish Bar Council, member of the German-Polish Bar Association (DPJV), member of the German Bar Association (Deutscher Anwaltsverein), member of the German Bar Association in Poland (DAV Polska)

ABSTRACT

Keywords: *inheritance, minor persons, repudiation of inheritance, consent of the family court, amendment*

Repudiation of an inheritance on behalf of a minor: cross-border aspect and amendment to Article 101 of the Polish Family and Guardianship Code

The article discusses issues related to the repudiation of an inheritance on behalf of minor persons with permanent residence in Germany, in a situation where the rules of inheritance are regulated by the Polish legal order. The analysis focuses on the issue of obtaining permission from the family court to carry out an act that exceeds the scope of ordinary administration of the child's property, i.e. a matter of the law on parent-child relations, as well as the procedure of inheritance repudiation, i.e. a matter of inheritance law.

Bibliografia

Nowe europejskie prawo spadkowe, red. M. Pazdan, J. Górecki, Lex 2015.